

Za poslední více než dvě dekády se podařilo vnést mnoho světla do problematiky obrany pohraničí Republiky československé z let 1938–1939. Několik desetiletí byly objektivní informace o tomto období účelově manipulovány. Někdy z osobních důvodů. Jindy v tom hrála roli politika. Podstatnou měrou se na odkrývání zapomenutých příběhů podílí literatura, respektive autoři, kteří se neváhají ponořit do archivních záznamů. Jedním z nich je také pražský badatel Radan Lášek.

Z jeho pera pochází mnoho publikací věnovaných opevnění, útvarům prvorepublikové branné moci či osudům konkrétních osobností ozbrojených sborů státu. Dlouhodobě se věnuje zejména praporům Stráže obrany státu, známým spíše jako SOS. Poměrně unikátním dílem je pak publikace věnovaná třiceti jedna mužům, velitelům těchto praporů. Třebaže všichni byli vlastenci, většina se zapojila do odboje a několik položilo ve válečných letech svůj život, téměř padesát let se o nich bezmála nevědělo. Důvodů bylo hned několik.

Především všichni byli legionáři. Uvědomíme-li si, že i v dnešním Rusku jsou československé legie stále synonymem kontrarevoluční intervence, pak v době vlády jedné strany měli jednoznačně nálepku ideových nepřátel. Protože jimi vedené útvary, na malé výjimky, sváděly tvrdé boje o pohraničí, sama jejich existence vyvracela mýtus o „nebránění se“ v roce 1938. To je druhý důvod. Pro třetí nemusíme chodit daleko. Ti, co přežili válku a stáli nové vládnoucí moci za námahu, museli snášet neuvěřitelný příděl perzekuce z rukou vlastních lidí. Mnozí si prošli vězněním za údajnou zradu svého národa. Proto je kniha Radana Láška Velitelé praporů SOS svým způsobem poctou oněm obyčejným vojákům, žijícím v neobyčejné době.

Stráž obrany státu

Zkráceně SOS, byl speciální bezpečnostní sbor, zformovaný jako preventivní opatření proti nenadálému vpádu nepřítele na základě vládního nařízení č. 270/1936 Sb. Nejednalo se o homogenní vojenské útvary. Naopak. Svou podstatou propojovalo SOS několik ozbrojených složek. Působily samostatně a měly svoje vlastní velící struktury. Prapory SOS zpočátku tvořilo výhradně četnictvo, finanční stráž a uniformovaná státní policie. Posléze k nim byli přiřazováni spolehliví občané a členové vhodných organizací z blízkého okolí. Pokud by to situace vyžadovala, mohlo dojít k vyslání vojenských posil. Hlavním úkolem SOS bylo zajištění hranice v případě nepřátelské hrozby a vedení zdržovacích bojů umožňujících armádě obsadit hlavní

obraně postavení. Služba v družstvech SOS patřila k mimořádně obtížným. Po fyzické i psychické stránce. Družstva působila v oblastech s náročným terénem a převládajícím německým živlem. Samotní příslušníci věděli, že jsou mezi dvěma mlýnskými kameny. Z jedné strany nepřítel. Z druhé obranné linie Čs. armády. Uvědomovali si, že jejich šance na přežití jsou velmi nízké. Přesto do služby vstupovali s odhodláním. Na svoji roli byli připravováni vojenským výcvikem. Ve své činnosti měli využívat především znalostí místního prostředí. Výzbroj byla jen lehká. Pušky, pistole, ruční granáty a lehké kulomety, legendární LK vz. 26. K plánovanému dozbrojení těžkými kulomety již nedošlo. Navíc mnoho oddílů dostalo jen část patřičného vybavení. V krizovém období mohly být jednotky dle potřeby posilovány obrněnými automobily jako OA vz. 27 a OA vz. 30.

„Sosáci“, jak se jim říkalo, nastupovali do služby v rezortních uniformách a výstroji. Určitou kuriozitou bylo zařazení příslušníků státní policie. Jejich výstroj v typické černé barvě byla téměř výhradně určena pro službu ve městech. V realitě první republiky si ji také z velké části platili sami. V poli se ukázala jako nevhodná. Velmi trpěla opotřebením. Situaci pomohlo částečně vyřešit doplnění výstroje z armádních skladů, a to včetně ochranných prvků například přileb – vyskytovaly ve starším provedení, vz. 28, nebo v novějším vz. 32. Příslušníci měli obdržet odznak, odlišující je od rezortních kolegů nesloužících v SOS. Odznak byl schválen, vyráběn, a dokonce začala jeho distribuce na ministerstvo vnitra. Ovšem to již bylo kritické září a kvůli následnému vývoji se k „Sosákům“ nedostal.

Celkem bylo za dobu existence SOS zformováno třicet příhraničních praporů stráže a jeden vnitrozemský (Praha), ve kterých bylo zařazeno přes 30 000 mužů. Podle původního plánu došlo k rozdělení území Československé republiky na třicet osm politickosprávních obvodů. Ke zřízení sedmi tzv. vnitrozemských praporů (Poděbrady, Pardubice, Tábor, Plzeň, Brno, Kroměříž a Hranice) již kvůli podzimní krizi v roce 1938 nebylo přistoupeno. Prapory byly členěny vojenským způsobem na roty, čety a družstva. Družstvo tvořilo zpravidla třináct mužů s lehkým kulometem. Družstva se dělila na tři sledy – zpravodajský, obranný a mobilní záloha. Do té byly zařazovány četnické pohotovostní oddíly, sídlící v místě velitelství praporu. Stavby jednotlivých praporů SOS byly závislé na velikosti obvodů a požadavcích příslušných velitelství armádních sborů. Pohybovaly se od 400 do 2000 mužů. Shodou okolností právě tyto jednotky vedly hlavní tíhu bojů v pohraničí, a staly se tak vlastně prvními aktéry nacházejícího světového konfliktu.

S ohledem na důležitost posláních praporů SOS se při výběru jejich velitelů důsledně uplatňovalo hledisko tzv. „státní spolehlivosti“ v kombinaci s velitelskými schopnostmi. Zcela logicky padla volba na nejprestižnější prvorepublikové důstojníky – bývalé legionáře. Zde nacházíme v knize první zajímavou informaci. Drtivá většina důstojníků putovala na frontu Velké války ve stejnokrojích starého mocnářství. Až na jednoho, Františka Stangla. Ten pobýval v době vypuknutí války mimo Rakousko-Uhersko. Vstoupil tedy v Kyjevě do České Družiny. Z vybraných jedenatřiceti mužů prodělalo rovných deset bitvu u Zborova. Další měli zkušenosti z Itálie nebo Francie. Byli aktivními důstojníky od návratu do republiky. Tedy žádní zajíčci. I když i zde narazíme na další výjimku v podobě plukovníka Josefa Papeže. Ten přišel k SOS poté, co nezvládl funkci velitele 7. pěšího pluku. V krizovém roce 1938 bylo nestaršímu z nich 55 let (František Stangl, *1883). Všichni měli na svých uniformách četná vyznamenání jako Čs. válečný kříž 1918, nebo Řád Sokola.

Své jednotky připravovali skutečně poctivě. Dokázali často dosáhnout obdivuhodných výkonů. Například prapor pod vedením Františka Kynycha dokázal obsadit obranná postavení v září 1938 za tři hodiny! Během obrany hranic padlo pod jejich vedením za republiku v bojích se

sudetoněmeckými ordnery 84 mužů. 270 jich bylo raněno. Velitelé praporů SOS pak po Mnichovu sami často předávali území Němcům, což byl pro ně mimořádně hořký okamžik. Další přišel na jaře 1939, kdy se Česko-Slovensko definitivně rozpadlo pod tlakem nepřátel. Jenže ani patnáctým březnem ještě nic neskončilo. Ač Čech, musel podplukovník Josef Burda se svým praporem 23. 3. 1939 bojovat proti Maďarům u Michalovců za nově vzniklý Slovenský štát.

V době okupace se dvacet velitelů zapojilo do odboje. Většinou v rámci organizace Obrana národa. Šest jich bylo popraveno. Osm prošlo koncentračními tábory nebo věznicemi. Tři zemřeli na následky válečných útrap bezprostředně po válce. Kuriózní osvobození zažil pplk. Šebesta. Věznici, kde pobýval, nejprve osvobodila jednotka americké obrněné divize. Jenže pak se dostala pod tlak Němců. Vězni museli svým osvoboditelům pomoci. Podplukovník Šebesta tak opět velel, tentokrát československým dobrovolníkům pod praporem USA. Za svoji statečnost mohl následně nosit na uniformě znak 1. americké pěší divize a obdržel i americká vyznamenání.

Pouze jednomu z velitelů SOS se podařilo uprchnout do zahraničí. Byl jím v roce 1940 Antonín Zeman. Nejprve prodělal boje ve Francii. Posléze se stal příslušníkem Čs. obrněné brigády, s níž obléhal francouzský přístav Dunkerque. Jako zástupce velitele brigády generála Aloise Lišky se vrátil do vlasti a sám se stal posléze brigádním generálem. Ovšem ne na dlouho. Již 15. 12. 1947 byl odeslán na dovolenou a o další čtyři měsíce později přeložen do výslužby. Podobný osud čekal další bývalé velitele praporů SOS, pokud se rozhodli pokračovat ve vojenské kariéře. Nejenže se o ně zajímalo obávané OBZ – Vojenské obranné zpravodajství, ale museli ještě projít sítím komise pro přijímání důstojníků. Nemohl-li zájemce o aktivní službu prokázat zapojení v odboji, případně aktivní účast v povstání, obdržel zamítavé stanovisko. Prověřování mělo v některých případech až ponižující formu, jako v případě pplk. Josefa Burdy. Ačkoli se ihned po vypuknutí povstání v Praze přihlásil do služby, obdržel příkaz k návratu do Karlína, protože momentálně nebyly zbraně. Karlín následně zablokovaly německé jednotky a pplk. Burda se již nemohl k povstalcům připojit. Toto musel detailně vysvětlovat a proti rozhodnutí komise se odvolávat. Stejně jako pplk. Šitina. Ten byl OBZ rovnou označen za kolaboranta a fašistu. Podobná obvinění, včetně nářeků na nedostatečné vlastnosti důstojníka, byla pro bývalé legionáře hlubokým zklamáním. Po změně společenských poměrů v únoru 1948 se likvidační mašinérie rozjela na plné obrátky. Přišla další obvinění. Degradace, soudy, věznění, včetně snižování důchodů. Pokud měl dotyčný štěstí a unikl věznění, skončil navzdory svému věku u těžké fyzické práce, aby alespoň přežil. Stranou perzekuce zůstalo jen opravdu málo z bývalých velitelů SOS. Spravedlnosti se většina z nich nedožila. První vlna částečné rehabilitace přišla v šedesátých letech dvacátého století, resp. v roce 1968. Úplné očisty se dočkali až po další změně společenských poměrů. Ovšem v té době žil už pouze jeden, a to Josef Franta. Pro ostatní bylo pozdě.

Velitelé praporů SOS

Kniha Radana Láška je velmi kvalitně zpracována. V úvodu poskytuje kompletní informaci o praporech SOS v kombinaci se shrnutím podstatných faktů týkajících se útvarů a jejich velitelů.

Následuje část s životopisy všech jedenatřiceti důstojníků. U každého je uvedeno číslo a název praporu, jemuž velel, hodnost v době výkonu funkce, fotografie i kopie vlastnoručního podpisu, což je velmi neobvyklé. Nechybí přehled získaných vyznamenání. Popisná část mapuje kariéru dané osoby. Pro dokreslení jsou připojeny další relevantní dokumenty, jako různé zprávy, dopisy a protokoly, vždy doprovázené obrazovou přílohou. Obzvláště silnou je pasáž dcery pplk. Adolfa Matějů Mileny na stránce 114, kde popisuje popravky českých vlastenců brněnských Kounicových kolejích, na které se chodily dívat davy českých Němců a potleskem odměňovaly výkony popravčích čet.

Na konci publikace je tabulka se všemi jmény, daty narození, úmrtí a dalšími detaily. Jedna z mála věcí, jíž lze autorovi vytknout, je velmi časté používání opakujících se slovních obrátů v životopisné části a poměrně velká detailnost na úkor čtivosti. Jedná se však o historickou práci, nikoliv o beletrii. Čtenář tento drobný nedostatek jistě nebude vnímat příliš negativně.

Kniha je formátu A5, brožovaného provedení, černobílý tisk, barevná je pouze obálka, má 228 stran. Vyšlo v roce 2009 v nakladatelství Codyprint nákladem 2000 ks.

Martin Marek, foto archiv autora

{phocagallery view=category|categoryid=153|limitstart=0|limitcount=0}